

شورمندان

چرا باید به خدا باور داشت؟ این موضوع از نظر الهیاتی دوباره مناقشه برانگیز شده است...

چرا باید به خدا باور داشت؟ این موضوع از نظر الهیاتی دوباره مناقشه برانگیز شده است.

همواره می‌توان وجود چنین وصفی را در میان الهی‌دانان انتظار داشت اما دوره درست‌کیشی جدید در تاریخ اندیشه الهیاتی معاصر تحت سیطره این نگرش بوده که مسئله باور به خدا مسئله‌ای مربوط به ایمان است؛ ایمانی که فی‌نفسه نه استدلال‌پذیر است و نه نتیجه فرایند عقلانی رشد یا تحول انسانی بلکه صرفاً موهبتی الهی است. اما بی‌شک، خدا باوران نه فقط به وجود خدا عقیده راسخ دارند بلکه جهان‌نگری خود را پیرامون کانونی که نامش خداست متجلی می‌سازند. مسئله باور به خدا موضوعی است که در گزارش ذیل سعی شده براساس عقاید و آرای متالهان و فیلسوفانی نظیر کی‌یرکگور، جورج ماوردس، آنتونی فلو و جان هیک مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

این گزارش براساس دومین نشست «؛باور به خدا؛«؛ تنظیم شده که در ادامه مجموعه نشست‌هایی در فلسفه دین، در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و با سخنرانی دکتر محمد سعیدی‌مهر، دکتر هادی صادقی، دکتر سیدحسن حسینی، دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی و دکتر قاسم پورحسن برگزار شد.

کی‌یرکگور، فیلسوف دین و متاله دانمارکی در ایران با کتاب «؛ترس و لرز؛«؛ و برخی کتاب‌های دیگر شناخته شده است. او فیلسوف اگزیستانسیالیستی بوده که خدا نقش محوری در زندگی‌اش (براساس آموزه‌های مسیحی) داشته است. دکتر قاسم پورحسن، استاد فلسفه دانشگاه علامه طباطبائی، در این نشست ضمن تبیین «؛کی‌یرکگور و باور شورمندان به خدا؛«؛ با بیان اینکه کی‌یرکگور بیش از آنکه فیلسوف باشد یک متکلم مسیحی است، افزود: او با اینکه متکلم مسیحی است اما حملات تند به کلیسا و مسیحیت رسمی دارد و از مسیحیت راستین دفاع می‌کند.

وی بر این باور است که مسیحیت رسمی با مسیحیت اصلی پیوندی نداشته و کشیشان بیشتر به ماموران سلطنتی شباهت دارند تا مردان الهی. عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، عمده آثار منتشرشده از کی‌یرکگور را در نقد مسیحیت دانست و گفت: چند مسئله در آرای کی‌یرکگور در موضوع ایمان شورمندان و باور به خدا قابل بررسی است. پنج مرحله خودشناسی، مراحل سه‌گانه زندگی، مرحله لذت‌جویی، مرحله اخلاقی، مرحله دینی و عاشقانه‌زنگی‌کردن است.

دکتر پورحسن افزود: در نظر این فیلسوف و متاله زندگی 3 مرحله دارد که اکثر انسان‌ها در مرحله اول یعنی لذت‌جویی به سر می‌برند و باید به مرحله دوم که مرحله اخلاقی است پا بگذارند و مرحله سوم، شورمندی و عاشقانه‌زیستن است و اینجا باور به خدا محقق می‌شود و در نظر او ایمان با صرف قواعد اخلاقی و مرحله لذت‌جویی حاصل نمی‌شود. وی به مسئله ایمان آفاقی (برهانی) و ایمان انفسی (تجربی) اشاره کرد و گفت: کی‌یرکگور در کتاب «؛پاره نوشته‌های فلسفی؛«؛ اکثر آرای خود را در باب تفاوت دو نوع باور آفاقی و انفسی مطرح کرده و به نقد ایمان آفاقی می‌پردازد.

او معتقد است ایمان آفاقی یقین‌آور نیست؛ لذا نمی‌توان با براهین اثبات کرد که مسیحیت بر حق است یا خیر؛ ضمن اینکه کی‌یرکگور معتقد است باور انفسی مبتنی بر تأمل در وجود خود است. این استاد فلسفه تأکید کرد: براساس نگاه کی‌یرکگور هدف مسیحیت راستین این است که در باور به خداوند شدت و قوت شورمندی را به اوج رساند و مسئله اصلی در باور دینی و باور به خدا، ارتباط وجودی انسان با خداست. ایمان محصول این تغییر و ضرورت و ارتباط وجودی است و این به معنی انتخاب شورمندی بی‌حد و حصر است. شورمندی یعنی پذیرفتن خطرها و ایثار خود، فرزندان و دنیا برای باور دینی.

مبانی عقلانی باور به خدا

دکتر محمد سعیدی‌مهر، استاد دانشگاه تربیت مدرس، در این نشست با موضوع جورج ماوردس و مبانی عقلانی باور به خدا به سخنرانی پرداخت و گفت: ماوردس استاد فلسفه دانشگاه میشیگان که از طرفداران الهیات اصلاح‌شده به شمار می‌رود اخیراً در کتاب خود با عنوان باور به خدا در زمینه معرفت‌شناسی دینی دیدگاه‌های جدیدی را در باب باور به خدا مطرح و نقد معرفت‌شناسی دینی سنتی را عرضه کرده است.

ماوردس برهان و معرفت را دارای 2 بعد می‌داند و می‌گوید این دو در کنار جنبه عینی از جنبه ذهنی نیز برخوردارند و نشان می‌دهد که مفاهیم ذهنی مشمول احکامی از جمله شخص‌محوری هستند و بر حسب تنوع اشخاص متنوع می‌شوند. وی با بیان اینکه از نظر ماوردس برهان و معرفت مقوله‌ای شخص‌محور است، تأکید کرد: از این‌رو نمی‌توان استدلال مفروضی را به‌صورت مطلق برهان دانست بلکه باید گفت که این استدلال برای چه کسی برهان است. توجه به بعد ذهنی برهان باعث می‌شود که توقع بیش از حد از

براهین به‌ویژه دینی نداشته باشیم و نیندازیم که برهان الهیاتی خوب، برهانی است که همگان را قانع سازد. در برهان وجود خدا و هر برهان دیگر علاوه بر جهات منطقی باید جهات معرفتی را نیز لحاظ کرد و وضعیت معرفتی شخص کاملاً در پذیرش و باور مؤثر است. وی با بیان اینکه در ارزیابی برهان‌ها باید معیارها را تغییر داد، بر نسبی بودن معیارها در نظر ماوردس تأکید کرد و گفت: ما می‌توانیم هر برهانی را در چارچوب کارکرد خود مفید بدانیم. در نظر ماوردس اولاً برهان بر وجود خدا تابع چارچوب‌های معرفتی برهان است، ثانیاً دنبال برهانی نباشیم که مطلقاً برای همه خدا را ثابت کند و ثالثاً اگر برهانی برای افراد محدودی کاربرد داشت می‌توانیم آن را در چارچوب خود آن برهان، مفید بدانیم.

خداباوری، پس از 50 سال انکار خدا

دکتر سیدحسن حسینی، استاد فلسفه علم دانشگاه صنعتی شریف، دیگر سخنران این نشست بود که به موضوع خدا و آنتونی فلو پرداخت و با اشاره به زندگینامه این فیلسوف معاصر بریتانیایی گفت: فلو در یک خانواده کاملاً مذهبی و مسیحی از پدری کشیش و مادری مذهبی متولد شد و آموزش‌های اولیه‌اش را در مدارس ویژه گذراند و خودش می‌گوید که از 15 سالگی به دلیل مواجهه با شر در جهان با وقوع جنگ جهانی، اعتقاد پیدا کردم که خدا وجود ندارد و از آن به بعد تا سال 2004 این مسئله را دنبال کرده و در طول این سال‌ها سعی می‌کند با روش‌های فلسفی مسئله عدم وجود خدا را اثبات کند.

وی به فعالیت‌های فلو در فلسفه و آنتیسمیسم¹⁷¹؛ اشاره کرد و گفت: حتی پس از اعلام روگردانی فلو از آنتیسم تردیدی نیست که آنچه او در نوشته‌های خود در دهه‌های 50 به بعد درخصوص رد و انکار الهیات و دفاع از آنتیسم بر جای گذاشته است به‌عنوان مرجع و منبع مهمی در تحولات دین‌پژوهی قرن 20 محسوب می‌شود. دکتر حسینی منظره آکسفورد را مهم‌ترین کار فلو خواند که در تابستان 1950 اتفاق افتاد و افزود: این منظره بارها تحت عنوان و 171؛ الهیات و ابطال‌پذیری¹⁷¹؛ چاپ شده و در این منظره که هیر و میچل حضور دارند حرف فلو در ابطال‌ناپذیری گزاره‌های دینی روشن است و فلو به شدت بر جدایی خود از پوزیتیویست‌ها تأکید می‌کند.

دکتر حسینی با اشاره به مقاله خدایان دیزروم، تأکید کرد: فلو بر خلاف دیزروم معتقد است که هیچ ناقض و ابطالی برای گزاره‌های دینی وجود ندارد و از آنجایی که هیچ مبطلی برای گزاره‌های دینی نمی‌توانید تصور کنید پس زبان دین زبان بی‌معنایی است. فلو در مورد مفهوم خدا نیز به ناسازگاری صفات و ویژگی‌های درونی آن با یکدیگر و همچنین با واقعیت‌های بیرونی از تبیین شر می‌پردازد و بحث اثبات خدا و یا اثبات عدم وجود خدا را فرع بر انسجام منطق این مفهوم می‌داند. دکتر حسینی با بیان اینکه در استدلال غایت‌شناسی، برهان نظم بسیار در دوران خداباوری فلو نقش داشته، افزود: فلو بر اصل پیش‌فرض آنتیسم تأکید می‌کند و می‌گوید براساس این اصل، ارائه استدلال بر عهده متالهان است و آنتیست‌ها وظیفه بررسی صحت و سقم استدلال‌ها را دارند. وی با اشاره به عقب‌نشینی فلو از برخی دیدگاه‌هایش در دوران خداباوری، افزود: با اینکه فلو خداباور شده است اما آنچه در دوره آنتیسمی‌اش مطرح کرده به‌عنوان بخشی از آنتیسم باقی خواهد ماند.

وی با اشاره به آخرین کتاب فلو با عنوان و 171؛ خدا هست¹⁷¹؛ و اعلام خداباوری او در سال 2004 گفت: فلو بر استدلالی بودن خداباوری خود تأکید می‌کند و آن را امری فراطبیعی، معجزه و تجربه و... نمی‌داند. فلو به دلیل ارتباط گسترده‌ای که با ادیان مختلف از جمله اسلام داشته خداباوری خود را مربوط به هیچ دینی نمی‌داند بلکه آن را امری طبیعی می‌خواند و می‌گوید خداباوری من به ایمان بر نمی‌گردد و کاملاً استدلالی است. استاد فلسفه علم دانشگاه شریف با بیان اینکه فلو، برهان نظم و یافته‌های جدید علمی را از جمله دلایل خداباوری خود می‌خواند، افزود: فلو به کشفیات جدید DNA، مسئله بینگ‌بنگ در کشفیات جدید فیزیکی و... در خداباوری خود تأکید می‌کند. وی افزود: فلو برهان نظم را قابل قبول می‌داند و می‌گوید: برای من 2 چیز بسیار مهم است؛ یکی ریشه‌های قوانین طبیعت (برهان نظم) و دیگری اینکه چگونه حیات‌ذی‌شعور شد درحالی‌که می‌توانست غیر از آن باشد، پس نظم دهنده‌ای وجود دارد. در بخش دوم این نشست، دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی، استاد فلسفه دانشگاه علامه طباطبائی، طی سخنانی کوتاه و موجز به بحث در باب وجود خدا پرداخت و اظهار داشت: نگاه فلسفه غرب بعد از دکارت به سمت نگاه ذهنی می‌رود اما آنچه با تفکر ما می‌خواند این است که باور به خدا باید متصل به وجود واقعی خدا باشد. دکتر آیت‌اللهی باور به وجود واقعی خدا در جهان خارج را دارای مراتب و شدت و ضعف دانست و گفت: در باور به خدا اراده دخالت دارد پس عواملی می‌توانند اراده را به سمت باور به خدا سوق دهند و عواملی فاهمه را به سمت خدا سوق دهند.

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دو جنبه ارادی و فاهمه را در باور به خدا مهم خواند و تأکید کرد: بین اراده و فاهمه رابطه ضروری نیست بلکه تعامل وجود دارد. هر کدام از این دو جنبه اراده و فاهمه بیشتر گسترش یابد باور به وجود خدا می‌تواند قوی‌تر شود. دکتر آیت‌اللهی در پایان، وجود واقعی خدا و باور به خدا را دو چیز مستقل و مختلف خواند و گفت: در مرحله تعامل است که باور واقعی فراهم می‌شود.

همشهری- منوچهر دین‌پرست